

Sammanfattning av rapporten

Regulating Lifestyles in Europe

How to Prevent and Control Non-Communicable Diseases
Associated with Tobacco and Unhealthy Diets?

Alberto Alemanno och Amandine Garde

I maj 2013 antog Världshälsoorganisationen (WHO) enhälligt en global handlingsplan för bekämpande av icke-smittsamma sjukdomar (NCD)* under perioden 2013-2020. I planen konstateras att NCD – som hjärt- och kärlsjukdomar, cancer, kroniska lungsjukdomar och diabetes – är i huvudsak möjliga att förebygga och man uppmanar alla parter att vidta konkreta åtgärder för att uppnå specifika mål och vända den nuvarande trenden. Eftersom NCD svarar för närmare 86 procent av dödsfallen och 77 procent av sjukdomsfallen i WHO:s europeiska medlemsländer, har man också från EU:s sida börjat diskutera vilka åtgärder man kan vidta för att bidra till handlingsplanen.

Det senaste decenniet har EU antagit ett flertal strategier i syfte att minska effekterna av de fyra främsta riskfaktorerna när det gäller NCD: rökning, hög alkoholkonsumtion, dåliga matvanor och fysisk inaktivitet. I linje med WHO:s rekommendationer slås i strategierna fast att NCD bara kan hanteras på ett effektivt sätt om man kopplar in ett flertal av de områden som påverkar vårt dagliga liv. Det finns dock stora skillnader mellan strategierna. EU:s politik för tobakskontroll kännetecknas exempelvis av kraftfulla åtgärder baserade på juridiskt bindande regler för att motverka rökning, medan EU:s alkoholstrategi främst vilar på god branschsed och regler som industrin själv har satt upp för att motverka skadlig användning – snarare än konsumtion – av alkoholhaltiga drycker. EU:s strategi för att motverka övervikt och fetma blandar dessa båda förhållningssätt, med bindande regler som ålägger livsmedelsindustrin att anta och följa regler man själv kommit överens om.

Efter en kort, inledande beskrivning av de komplexa orsakerna bakom NCD och de inbyggda konflikter som finns när det gäller varje form av reglerande ingripanden avsedda att påverka individuella beteenden, granskas i den här rapporten de olika möjligheter till livsstilsreglering som EU och dess medlemsstater har när det gäller att främja en hälsosam livsstil. En genomgång av de olika formerna av möjliga åtgärder (inklusive informationskrav, marknadsföringsrestriktioner, införande av skatter eller regler för vad en produkt får innehålla) leder oss till slutsatsen att lagen medger betydande möjligheter att främja en hälsosammare livsstil och därmed vända den nuvarande utvecklingen vad gäller NCD.

De möjligheterna kan dock bara utnyttjas fullt ut om man beaktar de restriktioner lagen ålägger beslutsfattarna. Om inte de relevanta frågorna formuleras i juridiska termer – med hänsyn till vetenskapliga fakta – kommer de som är verksamma inom folkhälsosektorn knappast att ha framgång när det gäller att använda lagen på ett effektivt sätt. Det visas inte minst av de juridiska motåtgärder som tobaks-, alkohol- och livsmedelsindustrin systematiskt har vidtagit för att motverka de åtgärder som är avsedda att reglera dem. Tre regelverk måste ges tillräcklig uppmärksamhet när det gäller livsstilsreglering. För det första: EU aldrig kan agera om man inte har de nödvändiga befogenheterna och man kan bara utöva befogenheterna i enlighet med principerna om subsidiaritet och proportionalitet. För det andra: EU måste följa internationella handelsregler, framför allt de skyldigheter man har gentemot Världshandelsorganisationens (WTO) regelverk. För det tredje och slutligen: EU är en rätt-

sordning och måste respektera de grundläggande rättigheter som skyddas av EU:s stadga om de grundläggande rättigheterna, Europakonventionen om de mänskliga rättigheterna och de allmänna bestämmelserna i EU-rätten.

Men även om principerna är relativt enkla att begripa visar Europeiska domstolens (CJEU) rättspraxis att deras praktiska tillämpning är utomordentligt svår, de kräver nämligen att man till fullo förstår var gränsen går mellan tillåtna och otillåtna åtgärder. Alla som är engagerade i hälsofrågor i Eu-

ropa måste därför sätta sig in i den samlade rättspraxis som finns angående de regler som har antagits av EU och dess medlemsländer i syfte att främja en hälsosammare livsstil. Det är nödvändigt för att insatserna ska kunna tåla en juridisk granskning och därmed effektivt bidra till arbetet med att motverka NCD på global, regional och nationell nivå.

** Den engelska beteckningen för icke-smittsamma sjukdomar är Non-Communicable Diseases och förkortas NCD. Någon motsvarande svensk förkortning finns inte. Också i Sverige används därför vanligen förkortningen NCD.*